

Reactienota Voornemen en Participatie Netten op zee Ten noorden van de Waddeneilanden

Inleiding

Van 7 maart tot en met 18 april 2019 heeft het voornemen en voorstel voor participatie van het project Net op zee Ten noorden van de Waddeneilanden ter inzage gelegen. In die periode was het mogelijk om te reageren door een mondelinge of schriftelijke reactie te geven op het voornemen en het voorstel voor participatie.

Het ter inzage leggen van het voornemen en voorstel voor participatie is een nieuwe stap, waarbij vooruit wordt gelopen op de nieuwe Omgevingswet. Deze treedt naar verwachting in 2021 in werking. Deze ter inzagelegging is geen formele stap in de procedure. Er wordt daarom ook niet gesproken over zienswijzen, maar over reacties. Het ministerie van Economische Zaken en Klimaat (EZK) en TenneT vinden participatie van de omgeving in het project belangrijk, omdat de eindresultaten hier doorgaans voor iedereen beter van worden. Doel van het ophalen van deze reacties is om de belangen van omgevingspartijen vanaf het begin een plek in het project en in de afwegingen te geven. In totaal zijn er 26 reacties binnengekomen. Het ministerie van EZK en TenneT bedanken de indieners voor de geleverde input en het meedenken in dit project.

Tijdens en na de terinzagelegging zijn er in totaal zes werksessies georganiseerd met diverse organisaties bij het onshore (op land) en offshore (op zee) gedeelte van het project: op 15, 16 en 18 april de eerste ronde werksessies en op 14 en 16 mei de terugkoppelsessies. Er is veel informatie opgehaald uit deze werksessies en de ingediende reacties op het voornemen en participatieplan. De meeste input betreft informatie over wat er speelt in het plangebied en wat belangrijke aandachtspunten zijn (bijvoorbeeld ontwikkelingen, natuurwaarden, cultuurhistorische waarden, bereikbaarheid etc.) en de manier waarop de omgeving tot nu toe bij dit project is betrokken. Verder zijn er veel reacties gekomen die aandacht vragen voor de mogelijkheden voor gelijkspanningsverbinding, kansen voor waterstof en het meenemen van toekomstontwikkelingen bij het doorkruisen van de Waddenzee. Deze informatie is gebruikt om de route-alternatieven voor de kabel te ontwikkelen en om het beoordelingskader vast te stellen (wat gaan we onderzoeken) in de Notitie reikwijdte en detailniveau (NRD). Ook zijn deze reacties gebruikt om het participatieplan aan te passen voor de volgende fase, tot aan de keuze voor een voorkeursalternatief.

Hieronder vindt u de reactienota. Hierin vindt u onze antwoorden op de hoofdpunten uit de ingediende reacties en wordt aangegeven of en hoe dit terugkomt in de NRD of het participatieplan.

Naar verwachting zal de concept NRD eind september ter inzage gaan. Dit is een formele stap in de procedure. Iedereen kan tijdens de zes weken na publicatie een zienswijze indienen op deze concept NRD.

Indiener	Onderwerp	Reactie	Antwoord	Actie
1	Alternatief	Indiener vraagt om ook het alternatief ten oosten van Rottum mee te nemen; dit alternatief heeft naar verwachting minder ecologische schade	Ten behoeve van de Routekaart windenergie op zee 2030, waarin de wind op zee ambities van de rijksoverheid tussen 2024 en 2030 zijn beschreven, is een Verkenning Aanlanding Netten op Zee (VANOZ, https://www.rvo.nl/subsidies-regelingen/bureau-energieprojecten/lopende-projecten/hogspanning/verkenning-aanlanding-netten-op-zee-2030) uitgevoerd. Deze studie had onder andere tot doel om realistische aansluitmogelijkheden op bestaande hoogspanningstations te onderzoeken. Er is ook een doorkijkje gemaakt naar mogelijke tracés. Daar is geconcludeerd dat de vaargeul boven de Eemshaven door alle reeds aanwezige kabels en leidingen vol is. Sinds de kennisgeving zijn er met diverse partijen gesprekken gevoerd. De optie om ten oosten van Rottum het kabeltracé in de vaargeul bij de Eemshaven aan te leggen is door diverse malen aangedragen als wenselijk tracé. Daarom onderzoekt TenneT momenteel of deze optie toch mogelijk zou zijn. De huidige stand van zaken laat zien dat de vaargeul en directe omgeving drukbezet is. Op basis van de bestaande afspraken en rechten is er aan de oostzijde van het kabeltracé geen tracé mogelijk, bij de westkant zijn er vele uitdagingen en wordt onderzocht of deze uitdagingen op te lossen zijn. Wij streven ernaar om dit voor de publicatie van de concept Notitie Reikwijdte en Detailniveau (NRD) bekend te maken.	Opnemen in concept NRD

	Beoordelingskader	Neem de volgende aspecten mee in het beoordelingskader: de aansluiting op een bestaand hoogspanningsstation, het minimaliseren van transportverliezen (ook in het verdere transportnetwerk), de aansluiting op de Noordzeering (Noorwegen/Denemarken), aansluiting op locaties met mogelijkheden voor opslag van energie (o.a. waterstof) en de samenhang met bestaande (internationale) industriecomplexen.	Deze onderwerpen worden grotendeels - soms op een wat abstracter niveau dan hier genoemd - meegenomen in het milieueffectenonderzoek en/of in de daaropvolgende integrale effectenanalyse.	Opnemen in concept NRD
	Overige opmerkingen	Indiener spreekt een voorkeur uit voor de Eemshaven als aanlandingspunt.	De keuze van het voorkeursalternatief volgt pas in een later stadium. Na afronding van de 1e fase milieueffectrapportage (m.e.r.) zal een Integrale Effectenanalyse (IEA) worden gepubliceerd. De verwachting is dat in april 2020 de IEA openbaar wordt gemaakt. Geïnteresseerden mogen hierop reageren en lokale en regionale overheden brengen een advies uit naar de minister van EZK. De minister van EZK zal in overleg met de minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (BZK) in de zomer 2020 het voorkeursalternatief kiezen.	Geen
2	Beoordelingskader	Indiener vraagt aandacht voor de aspecten gezondheid, natuur en landschap; zowel tijdens de aanleg als tijdens het gebruik van de hoogspanningsverbinding.	Deze aspecten worden meegenomen in het milieueffectenonderzoek.	Opnemen in concept NRD
	Overige opmerkingen	Indiener spreekt een voorkeur uit voor de Eemshaven als aanlandingspunt.	Zie antwoord reactie nr. 1.	Geen
	Informatievoorzienig	Indiener vraagt om tijdig geïnformeerd te worden.	De wijze waarop en wanneer de omgeving wordt geïnformeerd over de ontwikkelingen wordt uitgewerkt in het participatieplan. Tevens wijzen wij u op de mogelijkheid op het aanmelden voor de digitale nieuwsbrief, via www.netopzee.eu/tennoordenvandewaddeneilanden . Eind juni/begin juli worden er verspreid over het gebied vijf inloopbijeenkomsten georganiseerd. Deze worden via de genoemde website, nieuwsbrief, per post en via lokale kranten aangekondigd. EZK en TenneT gaan op die avonden graag met u persoonlijk in gesprek.	Opnemen in participatieplan
3	Alternatief	Indiener vraagt om alle aansluitingen naar West-Nederland te leiden, daar is de stroom nodig.	Ten behoeve van de Routekaart 2030, waarin de wind op zee ambities van de rijksoverheid tussen 2024 en 2030 zijn beschreven, is een Verkenning Aanlanding Netten op Zee (VANOZ, https://www.rvo.nl/subsidies-regelingen/bureau-energieprojecten/lopende-projecten/hoogspanning/verkenning-aanlanding-netten-op-zee-2030) uitgevoerd. Deze studie had onder andere tot doel om realistische aansluitmogelijkheden op bestaande hoogspanningsstations te onderzoeken. Gezien de geografische spreiding van de windparken langs de kust, het beperken van onnodige kabellengtes en kosten en de aanwezigheid van capaciteit op het hoogspanningsnet is aansluiting van het windpark Ten noorden van de Waddeneilanden in Noord-Nederland in de VANOZ vastgelegd.	Geen
	Beoordelingskader	Indiener vraagt aandacht voor het landschap en vraagt om ook de kosten voor het transport vanaf de aanlandlocatie naar de afnemers mee te nemen bij de beoordeling.	Het aspect landschap wordt expliciet meegenomen in het milieueffectenonderzoek. Het kostenaspect om transport naar de afnemers bij de beoordeling te betrekken is naar verwachting niet onderscheidend tussen de verschillende alternatieven, omdat gebruik wordt gemaakt van bestaande hoogspanningsverbindingen. Dit kostenaspect wordt daarom niet meegenomen.	Opnemen in concept NRD/geen

4	Alternatief	Indiener vraagt om het alternatief "waterstofproductie op de Noordzee" mee te nemen in het onderzoek.	<p>Het voorgestelde alternatief "waterstofproductie op de Noordzee" is onderzocht in de "Verkenning aanlanding netten op zee" (zie https://www.rvo.nl/subsidies-regelingen/bureau-energieprojecten/lopende-projecten/hoogspanning/verkenning-aanlanding-netten-op-zee-2030). Daaruit is naar voren gekomen dat de grootschalige productie van waterstof op de Noordzee binnen een termijn van circa 10 jaar niet realistisch is. Binnen het programma Netten op zee 2030 volgt het ministerie van EZK de ontwikkelingen op het gebied van waterstof en staan we open voor meekoppelkansen. Voor nu zullen de uitgangspunten voor de NRD hier niet door veranderen. Aangezien dit onderwerp vaker terugkomt, geven we wat uitgebreidere toelichting op de toekomstige ontwikkelingen.</p> <p>Inventarisatie binnen het ministerie van EZK van de ontwikkelingen van waterstofproductie afgelopen jaar laat een positieve tendens zien: er zijn grotere installaties mogelijk, de kosten dalen en de interesse van marktpartijen neemt toe. Vanuit de politiek wordt hierop ingespeeld. In de brief van 9 april jl. schrijft minister Wiebes aan de Tweede Kamer het volgende: "In het ontwerp-Klimaatakkoord hebben wij reeds instrumentarium voor de ontwikkeling van activiteiten op het gebied van waterstof aangekondigd, bijvoorbeeld uit de Klimaatenvolp (DEI-regeling) en vanuit de EU. Uitgangspunt in het ontwerp-Klimaatakkoord is dat waterstof in aanmerking komt voor de SDE++ zodra de techniek qua kosten concurrerend is. Het is belangrijk dat, afgezien van het bestaande en aangekondigde instrumentarium, de initiatiefnemers inzicht geven in de daarvoor benodigde maatregelen, inspanningen en investeringen van alle betrokken partijen." (https://www.rijksoverheid.nl/documenten/kamerstukken/2019/04/09/kamerbrief-over-de-investeringsagenda-waterstof-noord-nederland).</p>	Geen
		vervolg antwoord alternatief waterstof:	<p>In het project Net op zee Ten noorden van de Waddeneilanden geven wij hier gevolg aan door aansluiting te zoeken bij de RES (Regionale Energie Strategie) Groningen en Friesland, de joint fact finding windenergie op zee boven Groningen en de systeemstudie van de provincies Groningen en Drenthe, die allen in ontwikkeling zijn. Binnen het ministerie van EZK is het programma Waterstof actief, welke samen met energiepartijen en de industrie onderzoekt hoe waterstof een groter onderdeel van ons energiesysteem kan worden en wat hiervoor nodig is. Er is nog grote onzekerheid en onduidelijkheid hoe en hoe snel dit zal gaan. De mogelijkheid om met pilots hier ervaring mee op te doen zou in de toekomst een optie kunnen zijn, maar staat niet voor de nabije toekomst gepland.</p>	Geen
	Beoordelingskader	Indiener vraagt om aandacht voor de invloed van elektromagnetische velden op migratie van vissen.	In het milieueffectenonderzoek worden de effecten op ecologie onderzocht. Hierbij zal ook aandacht worden gegeven aan de mogelijke effecten van elektromagnetische velden op (migratie van) vissen.	Opnemen in concept NRD
5	Alternatief	Indiener vraagt om het alternatief "waterstofproductie op de Noordzee" mee te nemen in het onderzoek.	zie antwoord op reactie nr. 4.	Geen

6	Overige opmerkingen	Voor een windpark van 700 MW zijn veel meer dan 88 turbines noodzakelijk. Aangezien windturbines slechts in 25% van de tijd optimaal presteren zijn er 352 turbines nodig om de geplande 700 MW te bereiken.	Het Voornemen en Participatieplan van Net op zee Ten noorden van de Waddeneilanden betreft de windparkaansluiting. Het gaat hier nadrukkelijk niet om de bouw van het windpark zelf. Voor de bouw van het windpark zal te zijner tijd een apart vergunningetraject gestart worden waarover u via een kennisgeving geïnformeerd zal worden. De doelstelling voor het realiseren van een windpark van 700 megawatt (MW) heeft betrekking op het opgestelde vermogen van het windpark en niet op het aantal windturbines of de hoeveelheid elektriciteit (uitgedrukt in kWh) die geproduceerd gaat worden. Op basis van de gangbare technieken heeft de rijksoverheid doorgerekend hoeveel ruimte er op de Noordzee nodig is voor het realiseren van een windpark met een opgesteld vermogen van 700 MW. Deze ruimte wordt vervolgens uitgegeven aan exploitanten van windparken. Het is vervolgens aan de exploitant van het windpark om deze ruimte optimaal te benutten en een maximale hoeveelheid elektriciteit te produceren.	Geen
7	Beoordelingskader	Indiener vraagt om aandacht voor de risico's die ontstaan bij overstroming en uitval van gemalen en transformatorstation. Zeker als het nieuwe transformatorstation beneden stormvloedpeil wordt aangelegd.	Bij het onderzoek naar mogelijke locaties voor het transformatorstation worden diverse aspecten, waaronder ligging t.o.v. NAP, meegenomen. Afhankelijk van de kans op overstroming kan TenneT betreffende locatie nog ophogen met extra zand. Op deze wijze wordt het risico gemitigeerd.	Geen
	Beoordelingskader	Een tweede punt betreft de risico's voor schade aan de kabels door het vissen met sleepnetten.	De diepteligging van de kabelverbinding wordt bepaald op basis van meerdere aspecten, waaronder risico's in de nabijheid van de kabelverbinding. Uitgangspunt is dat na de aanleg van de kabels vissers met netten risicoloos boven de kabeltracés kunnen vissen. In de vergunning op grond van de Waterwet wordt de norm vastgelegd omtrent de diepteligging, waaraan de vergunninghouder zich moet houden. Naast deze normstelling zijn ook de surveys van de kabel van belang: in de vergunning wordt opgenomen dat regelmatig surveys oftewel controles moeten worden gehouden om te controleren of de diepteligging van de kabel conform de in de vergunning vastgelegde normering is.	Geen
8	Alternatief	Indiener vraagt om het alternatief met een aansluitstation voor een gelijkstroom verbinding mee te nemen.	Vanuit de diverse contacten met stakeholders de afgelopen maanden is de vraag om een gelijkstroomkabelverbinding (DC) te gebruiken vaker naar boven gekomen. In deze gesprekken is geen nieuwe informatie gedeeld waardoor de conclusie van Verkenning Aanlanding Netten op Zee VANOZ [https://www.rvo.nl/subsidies-regelingen/bureau-energieprojecten/lopende-projecten/hogspanning/verkenning-aanlanding-netten-op-zee-2030] om dit project middels wisselstroom (AC) aan te leggen zijn gewijzigd. Vanuit de opdracht die TenneT heeft gekregen om het net aan te leggen tegen zo laag mogelijke maatschappelijke kosten is de gelijkstroomkabelverbinding niet in scope. Het programma Net op Zee voorziet in een standaardconcept voor het aansluiten van windparken van 700 MW op het land. Dit concept met wisselstroomkabelverbinding is een kostenefficiënte oplossing voor windparken van deze omvang en afstand tot de kust. De kansen die gelijkstroom biedt ten opzichte van wisselstroom zijn beoordeeld in VANOZ en de afgelopen maanden gevalideerd. De voordelen van gelijkstroom zijn het overbodig maken van een tussencompensatie, een beperkt smaller tracé op land en zee en een kleiner elektromagnetische veld. Er zijn ook nadelen: de kosten voor de aanleg zijn 1,5x zo hoog en het ruimtebeslag van tussencompensatie bij het hoogspanningsstation is groter dan een transformatorstation. Aangezien de voordelen minder zwaar wegen is het niet realistisch om een gelijkstroomverbinding in de NRD fase mee te nemen als alternatief. Daarnaast is uit recent onderzoek gebleken dat tussencompensatie niet effectief en daardoor niet nodig is, waardoor dit voordeel van gelijkspanning vervalft. Onderstaande tabel laat de voor en nadelen zien.	Geen
	Overige opmerkingen	Nagezonden zijn het eindrapport van de Industrietafel Noord-Nederland en de investeringsagenda Waterstof Noord-Nederland.	Betreffende rapporten worden gebruikt als achtergrond informatie.	Geen

	Wisselstroom (AC)	Gelijkstroom (DC)
Kosten	Standaardconcept, meest kostenefficiënt	Afwijken van standaardconcept (zowel platform, kabels als station op land) – circa 1,5 keer duurder en extra tijd nodig.
Ruimtebeslag station	Trafostation heeft kleiner ruimtebeslag dan converter station	Groter ruimtebeslag dan trafostation
Ruimtebeslag kabeltracé	Afhankelijk van aanlegtechniek op land is de strook breder dan bij gelijkstroomkabels.	Strook bij gelijkstroom op zee en land (beperkt) kleiner

	Participatie	Groningen Seaports meldt zich aan voor deelname aan de participatie.	Groningen Seaports is uitgenodigd voor de werksessies. In het participatieplan zal Groningen Seaports worden opgenomen als stakeholder waarmee op reguliere basis contact zal zijn.	Opnemen in het participatieplan
9	Alternatief	Indiener vraagt om de alternatieven zonnepanelen op zee en getijde-energie mee te nemen.	Het Voornemen en Participatieplan van Net op zee Ten Noorden van de Waddeneilanden betreft de windparkaansluiting. Het gaat hier nadrukkelijk niet om de keuze voor een energieopwekkingstechniek. Genoemde alternatieven zijn in het huidige rijksbeleid geen alternatieven voor wind op zee en vormen daarom geen onderdeel van dit project. Ze kunnen wel worden ontwikkeld als aanvulling op wind op zee.	Geen
	Overige opmerkingen	Indiener heeft een voorkeur voor de aanlanding bij Eemshaven, omdat daar een waterstof fabriek gebouwd gaan worden.	Zie het antwoord op reactie nr. 1 en 4.	Geen
10	Alternatief	Indiener vraagt om een aansluiting naar Lauwersoog, zodat daar groene waterstof kan worden geproduceerd voor de scheepvaart.	De elektriciteit die wordt geproduceerd door de windparken op zee wordt gedistribueerd via het landelijk hoogspanningnetwerk en kan dan worden benut voor de productie van groen waterstof in b.v. Lauwersoog. Het is in het gekozen standaardconcept voor de aansluiting van het windpark niet mogelijk om tussen het windpark en het hoogspanningstation aparte aansluitingen te realiseren. Hiervoor zou op die plaatsen een volledig hoogspanningstation gebouwd moeten worden. Dit is een aparte ontwikkeling die veel ruimte en tijd vergt en hoge kosten met zich meebrengt. Het is efficiënter om de productie van waterstof via een aansluiting van de netbeheerder te realiseren.	Geen
	Alternatief	Indiener vraagt om een alternatief te onderzoeken waarbij waterstof op zee wordt geproduceerd en m.b.v. een gasleiding aan land wordt gebracht.	zie antwoord op reactie nr. 4.	Geen
11	Beoordelingskader	Indiener vraagt aandacht voor het (blijven) functioneren van bestaande telecom kabels in de Noordzee.	Dit aspect (invloed op bestaande kabels en leidingen) wordt meegenomen in het MER. In aanvulling daarop is een aparte werksessie met kabel- en leidingeigenaren georganiseerd, waarin informatie en belangen gedeeld werden. Het is ook in het belang van TenneT dat over en weer de ongestoorde werking van kabels en leidingen gegarandeerd wordt en onderlinge afspraken gemaakt worden over veiligheidsafstanden, het eventueel treffen van maatregelen tijdens de aanlegfase en de gebruiksfase.	Opnemen in concept NRD
	Participatie	Indiener vraagt om betrokkenheid d.m.v. afstemmingsoverleg.	TenneT en EZK trachten zo gepast mogelijk bepaalde stakeholders te benaderen. Inmiddels is er contact gelegd met deze stakeholder, deze wordt als stakeholder meegenomen in de categorie kabel- en leidingeigenaren. Tevens wijzen wij u op de mogelijkheid op het aanmelden voor de digitale nieuwsbrief, via www.netopzee.eu/tennoordenvandewaddeneilanden . Eind juni / begin juli worden ook inloopavonden georganiseerd. Deze worden via de genoemde website, nieuwsbrief, per post en via lokale kranten aangekondigd.	Opnemen in participatieplan
12	Overige opmerkingen	Indiener pleit ervoor om (alternatieve) energie op te wekken dicht bij huis (zon en wind).	Het lokaal produceren van (duurzame) energie is onderdeel van het rijksbeleid. Daarnaast is echter ook wind op zee noodzakelijk voor het behalen van de klimaatdoelstellingen, zie hiervoor deze link [https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/klimaatverandering/klimaatbeleid]. Dit project gaat over het uitvoeren van het wind op zee beleid, specifiek de netaansluiting van het windpark op het vaste land.	Geen
13	Alternatief	Indiener vraagt om alternatieven uit te werken die de geproduceerde energie op de Noordzee om zetten in andere energiedragers.	Wij vermoeden dat u hier met name doelt op waterstof. Zie antwoord op reactie nr. 4.	Geen
	Alternatief	Indiener vraagt om ook het alternatief ten oosten van Rottum mee te nemen (bundeling van transport).	Zie antwoord op reactie nr. 1. Het door indiener verzochte alternatief over water naar de Eemshaven wordt meegenomen in de concept NRD.	Opnemen in concept NRD

	Beoordelingskader	Indiener vraagt om wetenschappelijke onderbouwing van (vermeende) effecten van magneetvelden door hoogspanningskabels.	Het eventuele effect van elektromagnetische velden wordt meegenomen in het milieueffectenonderzoek bij het onderdeel leefomgeving. Hierbij wordt gebruik gemaakt van onafhankelijke, wetenschappelijke onderzoeken.	Opnemen in concept NRD
	Overige opmerkingen	Jammer dat niet kan worden gereageerd via de email.	De reden dat wordt gewerkt met een antwoordformulier is, dat hiermee fouten worden voorkomen met betrekking tot de gegevens van de afzender. Vooral het verplicht invullen van de adresgegevens van de indiener zijn hierin onderscheidend.	Opnemen in participatieplan
	Participatie	Indiener vraagt om ook verderop in het besluitvormingsproces open te blijven communiceren.	Aan het verzoek om transparant te communiceren wordt gehoor gegeven, mede door het op te nemen in het Participatieplan.	Opnemen in participatieplan
14	Beoordelingskader	Indiener vraagt aandacht voor de agrarische belangen bij de beoordeling van de alternatieven. Indiener presenteert een beoordelingsmethodiek in 4 stappen: (1) bundeling met bestaande infrastructuur en benutten openbare grond, (2) toepassing boring i.p.v. open ontgravingen, (3) toepassing ploegtechniek i.p.v. open ontgraving, (4) toepassen open ontgraving alleen als de opties 1, 2 en 3 niet mogelijk zijn.	Het agrarisch belang en de effecten op de landbouw zullen worden meegewogen bij de beoordeling van de alternatieven. Over het meenemen van beoordelingscriteria voor effecten op landbouw heeft ondertussen overleg plaatsgevonden tussen TenneT en LTO Noord. De toe te passen aanlegtechniek komt pas in een later stadium aan de orde, na de keuze van het voorkeursalternatief welke staat gepland voor volgend jaar zomer.	Opnemen in concept NRD/geen
	Overige opmerkingen	Indiener spreekt een voorkeur uit voor de Eemshaven als aanlandingspunt. Dit alternatief beperkt het beslag op landbouwgronden.	Zie antwoord op reactie nr. 1. Het door indiener verzochte alternatief over water naar de Eemshaven wordt meegenomen in de concept NRD.	Opnemen in concept NRD
	Overige opmerkingen	Indiener vraagt om voorafgaand aan de aanleg duidelijke afspraken te maken over de cultuurtechniek (CSK-25N), doelvoorschriften, contractvorm, dagelijks toezicht, programma van eisen en afwerking.	Deze aspecten komen aan de orde na de besluitvorming over het voorkeursalternatief en zullen worden besproken met de LTO Noord en grondeigenaar in bilateraal overleg.	Overleg LTO Noord
	Overige opmerkingen	Indiener vraagt om bij ingrijpende infrastructurele werken een landbouw effect rapport op te stellen.	De effecten van de aanleg van een kabel op de landbouw zullen worden beschreven in het MER. Gezocht wordt naar een goede balans en diepgang van beoordelingsaspecten en -criteria om te komen tot een kwalitatieve afweging van alle milieueffecten, en in samenhang met andere thema's (kosten, techniek, omgeving en toekomstvastheid) te komen tot kwalitatieve besluitvorming. Hierdoor wordt er niet voor een aspect een apart landbouweffectenrapport opgesteld.	Geen
	Overige opmerkingen	Indiener stelt informatieve vragen over de breedte van de ZRO, de magneetveldzone, de breedte van de werkstrook, enz.	Deze (technische) informatie zal onderdeel uit maken van het op te stellen MER. Tevens zal de concept NRD technische informatie bevatten.	Opnemen in concept NRD
	Overige opmerkingen	Indiener vraagt om bij de uitwerking van de plannen rekening te houden met het uitvoeren van nulmetingen i.v.m. verziltingseffecten, hoogtemetingen bij open ontgravingen, inrichting van de beheer- en onderhoudstrook, effecten EM-straling op de agrarische bedrijfsvoering, beperken archeologisch onderzoek en effecten natuurcompensatie.	Deze aspecten komen aan de orde na de besluitvorming over het voorkeursalternatief en zullen worden besproken met de betreffende grondeigenaar in een overleg.	Overleg LTO Noord in vervolgfase
	Overige opmerkingen	Indiener vraagt om bij het afgeven van een omgevingsvergunning geen beperkingen op te leggen aan de agrarische bedrijfsvoering.	Dit aspect komt pas in een later stadium van de besluitvorming, namelijk na de keuze voor het voorkeursalternatief, aan de orde (bij vergunningverlening). Het streven is om de impact op de agrarische bedrijfsvoering te minimaliseren. Eventuele beperkingen zullen tijdig met de betreffende grondeigenaar besproken worden.	Geen

	Overige opmerkingen	Indiener vraagt om marktconforme vergoedingen bij het opstalrecht.	Bij het afsluiten van de zakelijk rechtsovereenkomsten worden de grondeigenaren geïnformeerd over de vergoedingen. Deze vergoedingen zijn in een eerder stadium afgestemd met LTO Noord.	Geen
	Participatie	Indiener vraagt om het participatieproces af te stemmen op de inbreng van agrariërs, bijvoorbeeld door een werkgroep landbouw in te stellen. Daarin kunnen kennis en ervaring worden uitgewisseld en excursies worden georganiseerd. Indiener vraagt om inbreng van kennis en ervaring ook te vergoeden.	Het verzoek om inbreng van agrariërs mee te nemen in het participatieproces wordt opgenomen in het participatieplan. Voor deelname aan het participatieproces zal geen separate vergoeding plaatsvinden.	Opnemen in participatieplan
	Participatie	Indiener vraagt om blijvende betrokkenheid bij het vervolg proces.	Aan dit verzoek wordt gehoor gegeven, mede door LTO Noord op te nemen in het participatieplan als stakeholder waarmee op reguliere basis contact zal zijn.	Opnemen in participatieplan
15	Beoordelingskader	Indiener vraagt om de status van het Waddengebied als Werelderfgoed en de natuurwaarden van het Waddengebied mee te nemen.	Deze aspecten worden meegenomen in het milieueffectenonderzoek.	Opnemen in concept NRD
	Overige opmerkingen	Indiener vraagt om meer gedetailleerde informatie over de uit te voeren werkzaamheden en de beperkingen voor de scheepvaart.	Gedetailleerde informatie over de werkzaamheden is op dit moment nog niet beschikbaar. Meer gedetailleerde informatie zal worden opgenomen in het milieueffectenonderzoek zodra meer bekend is over de aanlegtechnieken. Op de inloopbijeenkomsten wordt ook een beeld gegeven van de mogelijke technieken bij de aanleg van een kabeltracé.	Geen
16	Beoordelingskader	Indiener vraagt om rekening te houden met de ligging van bestaand gasleidingen en voldoende afstand te houden.	Dit aspect wordt betrokken bij de uitwerking van de tracés. TenneT heeft reeds een overleg met kabel- en leidingeigenaren gehad, en zal contactmomenten continueren.	Opnemen in concept NRD
	Participatie	Indiener vraagt om op de hoogte te worden gehouden en is bereid om technische vragen over gastransportleidingen te beantwoorden.	Aan dit verzoek wordt gehoor gegeven, mede door de indiener van de reactie op te nemen in het Participatieplan als stakeholder in de categorie 'kabel- en leidingeigenaren'.	Opnemen in participatieplan
17	Alternatief	Indiener vraagt om, gezien de opgave om ook na 2030 te werken aan de energietransitie met mogelijk meerdere windparken op de Noordzee, een toekomstbestendig alternatief te ontwikkelen waarbij één kabel door de Waddenzee wordt aangelegd waarop meerdere windparken kunnen worden aangesloten. Mogelijk in de vorm van een DC-kabel met een stopcontact op zee. Een optie is om de huidige Gemini kabel te vervangen door een zwaardere DC-kabel.	De onzekerheid over toekomstige windparken (zowel omvang, locatie als planning), maken het onmogelijk om nu een betaalbaar elektrisch systeem te ontwikkelen dat dit kan ondervangen. Daarnaast heeft TenneT de opdracht die gekregen om het net aan te leggen tegen zo laag mogelijke maatschappelijke kosten. Hierdoor is de gelijkstroomkabelverbinding niet in scope. Het programma Net op Zee voorziet in een standaardconcept voor het aansluiten van windparken van 700 MW op het land. Dit concept met wisselstroomkabelverbinding is een kostenefficiënte oplossing voor windparken van deze omvang en afstand tot de kust. De kosten voor het verwijderen van de huidige wisselstroomkabelverbinding van Gemini naar Eemshaven en deze vervangen voor een gelijkstroomkabelverbinding waar zowel de windparken Gemini en Ten noorden van de Waddeneilanden worden aangesloten is op twee manieren niet voordelig: de reeds gedane investering in de kabelverbinding wordt grotendeels teniet gedaan en er is een duurdere gelijkstroomkabel en een converterstation nodig, welke groter zijn dan een trafostation voor de wisselstroomverbinding. Die kosten meenemend zou het huidige project wellicht wel drie keer zo duur worden. Ecologisch gezien zal de bodem tweemaal beroerd worden, wat negatieve effecten heeft. Dit is zowel vanuit ecologie als kosten niet realistisch om mee te nemen als alternatief.	Geen
	Alternatief	Indiener vraagt om het alternatief "waterstofproductie op de Noordzee" mee te nemen in het onderzoek.	zie antwoord op reactie nr. 4.	Geen

Alternatief	Indiener vraagt om de bij de keuze tussen een AC-kabel en DC-kabel ook de ruimtelijke en ecologische impact te betrekken. De keuze is nu teveel gebaseerd op alleen kosten.	Zie antwoord op reactie nr. 8.	Geen
Alternatief	Indiener doet diverse suggesties en aanbevelingen voor een verbetering van het tracé van de verschillende alternatieven en het ontzien van afgesloten gebieden en kwetsbare gebieden.	De suggesties en aanbevelingen zullen worden meegenomen bij de verdere uitwerking van de alternatieven.	Opnemen in concept NRD
Alternatief	Indiener spreekt een voorkeur uit voor een bundeling met bestaande tracés tussen Borkum en Rottumeroog.	Zie antwoord op reactie nr. 1. Het door indiener verzochte alternatief over water naar de Eemshaven wordt meegenomen in de concept NRD.	Opnemen in concept NRD
Alternatief	Indiener vraagt om te onderzoeken of bestaande, niet meer gebruikte leidingen kunnen worden benut voor de aanleg van een kabel.	Het is technisch niet mogelijk om kabels in bestaande leidingen te trekken, hiervoor is geen geschikte apparatuur. Daarnaast geldt dat de leidingen niet in eigendom van TenneT zijn, de leidingen niet nabij het windenergiegebied TNW liggen en daarom tot extra lengtes kabel (verhoging van kosten) leiden.	Geen
Beoordelingskader	Indiener vraagt aandacht voor de landschappelijke en cultuurhistorische waarden van de Nationale Landschappen Middag-Humsterland en Noordelijke Friese Wouden.	Landschap en cultuurhistorie vormen belangrijke onderzoeksaspecten in het MER. In de (concept) NRD wordt het volledige MER-beoordelingskader gepresenteerd om inzicht te verschaffen in alle aspecten en criteria waarmee alle tracéalternatieven worden beoordeeld en onderling vergeleken.	Opnemen in concept NRD
Beoordelingskader	Indiener vraagt om aandacht voor de effecten op natuur en landschap van transformator- en/of convertorstation.	Ecologie en landschap vormen belangrijk onderzoeksaspecten in milieueffectrapportage (m.e.r.). In de (concept) NRD wordt het volledige MER (milieueffectrapport)-beoordelingskader gepresenteerd om inzicht te verschaffen in alle aspecten en criteria waarmee alle tracéalternatieven worden beoordeeld en onderling vergeleken.	Opnemen in concept NRD
Overige opmerkingen	Indiener wijst een tracé over de eilanden vooralsnog af en vraagt om een precieze effectbeschrijving in het MER en afweging ten opzichte van andere alternatieven.	In de m.e.r. zullen de effecten per gehele alternatief (vanaf platform naar het aansluitstation) worden beschreven en beoordeeld. De alternatieven worden verder beoordeeld op vijf criteria (naast een milieueffecten ook op kosten, techniek, omgeving en toekomstbestendigheid). We willen dit proces zorgvuldig doorlopen zodat de argumenten zoveel mogelijk objectief en kwantitatief vergeleken kunnen worden en dan mogelijk gefundeerd af kunnen vallen. Zie ook antwoord op reactie nr. 1.	Opnemen in concept NRD
Overige opmerkingen	Indiener vraagt wat wordt bedoeld met tussencompensatie en welke vorm dit krijgt. Het plaatsen van constructies in de Waddenzee is niet acceptabel, zeker niet nu er een alternatief is (een DC-kabel).	Het toepassen het AC (wisselstroom) concept is het meest economische voordelige alternatief tot circa 100 kilometer. Bij lange wisselstroomverbindingen treedt zogeheten blindstroom op, waardoor er op de kabel minder capaciteit overblijft voor het transport van reguliere stroom. Dit is van een aantal factoren afhankelijk. In de afgelopen maanden heeft TenneT onderzocht dat tussencompensatie meerdere vormen kan aannemen, waaronder een extra (kleiner) platform op zee. Nader onderzoek heeft uitgewezen dat tussencompensatie (extra platform of oplossing op een Waddeneiland) vrijwel geen effect heeft en zal daarom niet nader onderzocht worden. In de (concept) NRD wordt dit nader toegelicht. In het transformatorstation en het platform in het windgebied kan een oplossing gevonden worden.	Opnemen in concept NRD
Overige opmerkingen	Indiener spreekt een absolute voorkeur uit voor aanlanding op de Eemshaven vanwege de diverse ontwikkelingen in relatie tot de energietransitie die daar momenteel gaande zijn.	Zie antwoord op reactie nr. 1.	Geen

18	Informatievoorzienig	Indiener vraagt om een informatie bijeenkomst in Tytsjerksteradiel om de plannen	Voor dit project organiseert TenneT samen met het ministerie van EZK eind juni en begin juli vijf inloopbijeenkomsten voor alle mogelijke aansluitstations. In Friesland zal er ook een inloopbijeenkomst plaatsvinden, halverwege het landtracé in Dokkum. Wij verwelkomen u daar graag om persoonlijk in gesprek te gaan. Naast deze inloopbijeenkomst is van het vanaf eind juni ook mogelijk om digitaal een reactie geven en mee te denken. Dit kan via de website www.netopzee.eu/tennoordenvandewaddeneilanden . Op deze website kunt u zich ook inschrijven voor de nieuwsbrief.	Geen
	Informatievoorzienig	De huidige publicaties en kennisgeving in de Leeuwarder Courant is onduidelijk en onbegrijpelijk.	We zullen hier in de toekomst scherp naar kijken.	Geen
19	Beoordelingskader	Indiener vraagt om aandacht voor de gevolgen voor mens, natuur, ecologie en gezondheid.	Leefomgevingskwaliteit (waaronder gezondheid) en ecologie/natuur vormen belangrijke onderzoeksaspecten in de m.e.r.. In de (concept) NRD wordt het volledige MER-beoordelingskader gepresenteerd om inzicht te verschaffen in alle aspecten en criteria waarmee alle tracéalternatieven worden beoordeeld en onderling vergeleken.	Opnemen in concept NRD
	Overige opmerkingen	Indiener heeft een voorkeur voor aanlanding op de Eemshaven en spreekt zich uit tegen een kabelverbinding onder Schiermonnikoog door.	Zie reactie bij antwoord nr. 1. Bij deze keuze worden naast milieueffecten en omgeving ook techniek, toekomstbestendigheid en kosten betrokken.	Geen
	Participatie	Indiener stelt het op prijs gehoord te worden.	Voor dit project organiseert TenneT samen met het ministerie van EZK eind juni en begin juli vijf inloopbijeenkomsten voor alle mogelijke aansluitstations. Wij verwelkomen u daar graag om persoonlijk in gesprek te gaan. Naast deze inloopbijeenkomst is van het vanaf eind juni ook mogelijk om digitaal een reactie geven en mee te denken. Dit kan via de website www.netopzee.eu/tennoordenvandewaddeneilanden . Op deze website kunt u zich ook inschrijven voor de nieuwsbrief.	Geen
	Informatievoorzienig	Indiener vraagt om meer informatie over de gevolgen voor de gezondheid.	In het MER zal bij het thema Leefomgevingskwaliteit de meest actuele informatie worden opgenomen over eventuele gevolgen voor gezondheid.	Opnemen in concept NRD
20	Overige opmerkingen	Indiener vraagt of de 380kV Eemshaven-Vierverlaten kan worden samengevoegd met de ondergrondse bekabeling. Tevens vraagt indiener waarom er nu wel ondergronds kan worden aangelegd, terwijl dit bij de 380 kV niet kon.	Het samenvoegen van de 380 kV bovengrondse hoogspanningsverbinding en de ondergrondse kabel kan technisch niet. Een belangrijk aspect daarbij is dat de 380 kV onderdeel is van het landelijk hoogspanningsnetwerk en daar hoge eisen aan worden gesteld aan het volledig storingsvrij functioneren van dit netwerk. Dit maakt dat de 380 kV slechts over korte afstand ondergronds kan worden aangelegd. Daarnaast is het zo dat de minister van EZK een keuze heeft gemaakt voor de uitvoeringsvorm van het project Eemshaven-Vierverlaten. In het besluitvormingsproces NW380kV is de keuze gemaakt deze bovengronds aan te leggen. De minister heeft in zijn besluit afgewogen dat deels ondergrondse aanleg van de verbinding niet opweegt tegen de meerkosten (https://www.rijksoverheid.nl/documenten/kamerstukken/2016/12/21/kamerbrief-over-380-kv-hoogspanningsverbinding-eemshaven-vierverlaten). De nieuw aan te leggen kabelverbinding naar het windpark op zee maakt geen onderdeel uit van het landelijk hoogspanningsnetwerk en wordt bovendien uitgevoerd als 220kV verbinding. Dit maakt het mogelijk om deze kabel over langere afstanden ondergronds aan te leggen. Een storing op deze verbinding kan leiden tot uitval van het windpark, maar niet tot verstoring van het landelijk netwerk.	Geen

	Participatie	Indiener wordt graag betrokken bij de planuitwerking.	Voor dit project organiseert TenneT samen met het ministerie van EZK eind juni en begin juli vijf inloopbijeenkomsten voor alle mogelijke aansluitstations. Wij verwelkomen u daar graag om persoonlijk in gesprek te gaan. Naast deze inloopbijeenkomst is van het vanaf eind juni ook mogelijk om digitaal een reactie geven en mee te denken. Dit kan via de website www.netopzee.eu/tennoordenvandewaddeneilanden . Op deze website kunt u zich ook inschrijven voor de nieuwsbrief.	Geen
	Informatievoorzienig	Indiener constateert dat de informatievoorziening in handen is van (niet onafhankelijke) partijen en vraagt om de informatievoorziening en het participatieproces te laten begeleiden door een onafhankelijk adviesorgaan.	De informatie die wordt aangedragen door TenneT als initiatiefnemer wordt getoetst op juistheid en volledigheid door het ministerie van EZK als bevoegd gezag. Daarnaast zal het milieueffectenonderzoek worden getoetst door de (onafhankelijke) commissie-m.e.r.. Om die reden zien wij onvoldoende meerwaarde aan een onafhankelijk adviesorgaan.	Geen
21	Overige opmerkingen	Indiener vraagt of de 380 kV Eemshaven-Vierverlaten kan worden samengevoegd met de ondergrondse bekabeling. Tevens vraagt indiener waarom er nu wel ondergronds kan worden aangelegd, terwijl dit bij de 380 kV niet kon.	Zie antwoord op reactie nr. 20.	Geen
	Overige opmerkingen	Indiener vindt het niet acceptabel dat er naast een bovengrondse hoogspanningsverbinding via hetzelfde tracé ook een ondergrondse verbinding wordt aangelegd.	Het tracé van de 380 kV verbinding Eemshaven-Vierverlaten is vanuit Vierverlaten bekeken voor de eerste 10 km grotendeels hetzelfde tracé. De overige 30 km naar Eemshaven loopt niet gelijk met het mogelijke tracé van Net op zee Ten noorden van de Waddeneilanden. Het onderdeel 'omgeving' is één van de criteria van IEA afweging, waarbij onder andere gekeken wordt naar de mogelijke hinder op de omgeving en de zorgen van belanghebbenden bij een tracé. Daarnaast wordt er ook gekeken naar de onderdelen milieu, techniek, omgeving, kosten en toekomstbestendigheid.	Geen
	Participatie	Indiener wordt graag betrokken bij de planuitwerking.	Voor dit project organiseert TenneT samen met het ministerie van EZK eind juni en begin juli vijf inloopbijeenkomsten voor alle mogelijke aansluitstations. Wij verwelkomen u daar graag om persoonlijk in gesprek te gaan. Naast deze inloopbijeenkomst is van het vanaf eind juni ook mogelijk om digitaal een reactie geven en mee te denken. Dit kan via de website www.netopzee.eu/tennoordenvandewaddeneilanden . Op deze website kunt u zich ook inschrijven voor de nieuwsbrief.	Geen
	Informatievoorzienig	Indiener vraagt om vroegtijdig te worden geïnformeerd en vraagt tevens om budget beschikbaar te stellen voor het inhuren van een onafhankelijk expert voor en door betrokkenen.	De meest actuele informatie wordt beschikbaar gesteld via de websites van TenneT en Bureau Energieprojecten. Ook worden er in juni/juli inloopavonden gehouden waar diverse experts aanwezig zijn om vragen te beantwoorden. Dit project vindt plaats in de geest van de Omgevingswet, waarin ook gesproken wordt over de inzet van onafhankelijke deskundigen. De tekst van de wet (artikel 5.48): "Degene die een mogelijke oplossing als bedoeld in artikel 5.47, derde lid, heeft voorgedragen, kan daarbij verzoeken dat het bevoegd gezag daarover advies vraagt aan een onafhankelijke deskundige. Het bevoegd gezag kan ook ambtshalve een onafhankelijke deskundige verzoeken te adviseren. Het bevoegd gezag beslist of de voorgedragen mogelijke oplossingen redelijkerwijs in beschouwing moeten worden genomen.". Het vooraf beschikbaar stellen van budget is niet van toepassing. We staan in dit project open voor "joint fact finding", waarbij stakeholders als mede-onderzoeker bijdragen aan een onderzoek. Bij nieuwe oplossingen aangedragen door stakeholders zullen we verzoeken van stakeholders om een onafhankelijk deskundige per geval beoordelen.	Opnemen in participatieplan

22	Beoordelingskader	Indiener vraagt om aandacht voor veiligheid, gezondheid, effecten op de bodem en magneetvelden	Leefomgevingskwaliteit (waaronder gezondheid en de effecten van elektromagnetische velden), ecologie/natuur en bodem (en water) vormen belangrijke onderzoeksaspecten in het MER. In de (concept) NRD wordt het volledige MER-beoordelingskader gepresenteerd om inzicht te verschaffen in alle aspecten en criteria waarmee alle tracéalternatieven worden beoordeeld en onderling vergeleken.	Opnemen in concept NRD
	Overige opmerkingen	Indiener vraagt om Groningen te ontzien. De grond en de bodem hebben al genoeg te lijden gehad vanwege de gaswinning.	Zie antwoord op reactie nr. 1. Het door indiener verzochte alternatief over water naar de Eemshaven wordt meegenomen in de concept NRD.	Geen/opnemen in concept NRD
	Participatie	Indiener wordt graag betrokken bij de planuitwerking en wordt graag via de email op de hoogte gehouden.	Voor dit project organiseert TenneT samen met het ministerie van EZK eind juni en begin juli vijf inloopbijeenkomsten voor alle mogelijke aansluitstations. Wij verwelkomen u daar graag om persoonlijk in gesprek te gaan. Naast deze inloopbijeenkomst is van het vanaf eind juni ook mogelijk om digitaal een reactie geven en mee te denken. Dit kan via de website www.netopzee.eu/tennoordenvandewaddeneilanden . Op deze website kunt u zich ook inschrijven voor de nieuwsbrief.	Geen
23	Alternatief	Indiener vraagt zich of de vraag gaat over de locatie van het windpark of de kabelverbindingen	Dit project Net op zee Ten noorden van de Waddeneilanden gaat over kabelverbinding van het windpark naar een aansluitstation.	Geen
	Beoordelingskader	Indiener vraagt aandacht voor veiligheid, milieu, natuur, gezondheid en magneetvelden	Leefomgevingskwaliteit (waaronder gezondheid en de effecten van elektromagnetische velden), ecologie/natuur en bodem (en water) vormen belangrijke onderzoeksaspecten in het MER. In de (concept) NRD wordt het volledige MER-beoordelingskader gepresenteerd om inzicht te verschaffen in alle aspecten en criteria waarmee alle tracéalternatieven worden beoordeeld en onderling vergeleken.	Opnemen in concept NRD
	Overige opmerkingen	Indiener maakt zich zorgen over het steeds intensiever gebruik van de Noordzee ten koste van de natuur. Tevens constateert indiener, dat er bij de keuze voor de locatie van de windparken op de Noordzee niet is nagedacht over het aan land brengen van de elektriciteit en de gevolgen die dat heeft voor de Waddenzee.	Bij het aanwijzen van windenergiegebieden is gekeken naar de mogelijkheid om de opgewekte energie aan land te krijgen. Bij alle aangewezen gebieden zijn daar mogelijkheden voor. In 2018 heeft het VANOZ proces [https://www.rvo.nl/subsidies-regelingen/bureau-energieprojecten/lopende-projecten/hoogspanning/verkenning-aanlanding-netten-op-zee-2030] uitgewezen wat logische aanlandingspunten zijn per windenergiegebied. In het milieueffectenonderzoek wordt o.a. bekeken wat de effecten op natuur zijn. In de vergunningverlening wordt getoetst of deze potentiële effecten aanvaardbaar zijn. In de vervolgfase van dit project kunnen geïnteresseerden ook vernemen wat de uitkomsten zijn van deze studies en welke concept besluiten hieraan gekoppeld worden en is er de mogelijkheid om uw zienswijze in te dienen. De Waddenzee en de Noordzeekustzone hebben een beschermde Natura 2000-status. Uiteraard zullen de effecten op deze kwetsbare gebieden, gelet op de instandhoudingsdoelstellingen, in een passende beoordeling worden onderzocht en worden zo nodig maatregelen getroffen om effecten te mitigeren.	Geen
	Participatie	Indiener wordt graag op de hoogte gehouden van de planuitwerking.	Voor dit project organiseert TenneT samen met het ministerie van EZK eind juni en begin juli vijf inloopbijeenkomsten voor alle mogelijke aansluitstations. Wij verwelkomen u daar graag om persoonlijk in gesprek te gaan. Naast deze inloopbijeenkomst is van het vanaf eind juni ook mogelijk om digitaal een reactie geven en mee te denken. Dit kan via de website www.netopzee.eu/tennoordenvandewaddeneilanden . Op deze website kunt u zich ook inschrijven voor de nieuwsbrief.	Geen
	Informatievoorzienig	Indiener verwijst naar "Protecting people through nature, 2016 blz. 53, 55, 61.	Ter kennisgeving aangenomen.	Geen

24	Alternatief	Indiener constateert dat onvoldoende rekening is gehouden met toekomstige ontwikkelingen met wind op zee en vraagt om een alternatief te onderzoeken waarbij de bestaande Gemini kabel wordt opgewaardeerd naar een DC-kabel met voldoende capaciteit.	Zie antwoord op reactie nr. 8 en nr. 17.	Geen
	Overige opmerkingen	Indiener vind de bouw van een tussencompensatiestation op of nabij Schiermonnikoog niet acceptabel is. Dit doet afbreuk aan de kernkwaliteiten van Schiermonnikoog.	Zie antwoord op reactie nr. 17. Het onderdeel 'omgeving' is één van de criteria van IEA afweging, waarbij onder andere gekeken wordt naar de mogelijke hinder op de omgeving en de zorgen van belanghebbenden bij een tracé. Daarnaast wordt er ook gekeken naar de onderdelen milieu, techniek, omgeving, kosten en toekomstbestendigheid.	Geen
	Overige opmerkingen	Indiener heeft een voorkeur voor alternatieven die gebruik maken van bestaande vaargeulen.	De keuze van het voorkeursalternatief volgt pas in een later stadium (na afronding van de 1e fase MER). De verwachting is dat dit rond de zomer 2020 plaatsvindt. Zie ook antwoord bij nr. 1.	Geen
	Overige opmerkingen	Indiener heeft nog veel vragen over de effecten op mens en natuur, het grondgebruik, de veiligheidsrisico's, de capaciteit van het stroomnet, enz.	De capaciteit van het landelijke hoogspanningsnet is een criterium geweest waarmee in de VANOZ (zie ook antwoord op reactie bij nr. 23) is bepaald welke aansluitstations beschikbaar waren voor Net op zee Ten noorden van de Waddeneilanden. Hiermee is dus rekening gehouden bij de keuze voor Burgum, Vierverlaten en Eemshaven. De lokale energieopwekking loopt via het regionale net. Als onderdeel van de RES (Regionale Energiestrategieën) worden de regionale initiatieven geïnventariseerd. Leefomgevingskwaliteit (waaronder gezondheid/veiligheid/elektromagnetische velden), ecologie en ruimtelijke functies vormen belangrijke onderzoeksaspecten in het MER. In de (concept) NRD wordt het volledige MER-beoordelingskader gepresenteerd om inzicht te verschaffen in alle aspecten en criteria waarmee alle tracéalternatieven worden beoordeeld en onderling vergeleken.	Geen
	Participatie	Indiener is bereid tot verdere participatie.	Voor dit project organiseert TenneT samen met het ministerie van EZK eind juni en begin juli vijf inloopbijeenkomsten voor alle mogelijke aansluitstations. Naast deze inloopbijeenkomst is van het vanaf eind juni ook mogelijk om digitaal een reactie geven en mee te denken. Dit kan via de website www.netopzee.eu/tennoordenvandewaddeneilanden . Op deze website kunt u zich ook inschrijven voor de nieuwsbrief. De gemeente Schiermonnikoog is opgenomen als stakeholder lokale overheid in het participatieplan, waarmee op ambtelijk en bestuurlijk niveau overleg plaatsvindt.	Opnemen in participatieplan
	Informatievoorzienig	Indiener constateert een achterstand in de informatievoorziening en wordt graag tijdig geïnformeerd.	De informatie over het project kunt u via de website www.netopzee.eu/tennoordenvandewaddeneilanden tot u nemen. Indien u informatie mist, kunt u een vraag stellen via de interactieve kaart, ook te vinden op de projectenwebsite. Wij streven naar zoveel mogelijke gelijkwaardigheid in kennisniveau en staan open voor suggesties van geïnteresseerden.	Opnemen in participatieplan

25	Beoordelingskader	Indiener vraagt aandacht voor de beroepsvisserij als gebruiker van de Noordzee en de bekabeling daarop af te stemmen (voldoende diepte en korte aanlegtijd). Daarnaast wordt aandacht gevraagd voor de cumulatieve effecten op de natuur.	Deze onderwerpen - voor zover het de effecten van platform en kabels betreft - zijn opgenomen in het beoordelingskader in de concept NRD, die naar verwachting ter inzage wordt gelegd in de tweede helft van 2019. In het MER wordt onder het thema leefomgeving en gebruiksfuncties beoordeeld wat de effecten zijn op andere gebruiksfuncties waaronder visserij. In het MER worden onder het thema natuur op zee en onder het thema natuur op land respectievelijk beoordeeld wat de effecten zijn op natuur op zee en op de natuur op land, hierbij worden ook cumulatieve effecten beschouwd. Bij de aanleg wordt gestreefd naar een zo kort mogelijke aanlegtijd. Het is voorts gebruikelijk om in de Watervergunning middels voorschriften een veilige diepteligging te borgen en een periodieke survey-verplichting op te leggen. Voor meer informatie over de diepteligging en survey-verplichting, zie het antwoord op de zienswijze van indiener 7.	Opnemen in concept NRD
		Indiener pleit voor het niet benutten van het westelijk deel van windenergiegebied Ten Noorden van de Wadden vanwege het belang voor de visserij, in het bijzonder in relatie tot de Noorse kreeft.	Voor de verkaveling ten behoeve van een windpark in het gebied Ten noorden van de Wadden wordt een aparte procedure doorlopen. De concept NRD voor het kavelbesluit Ten noorden van de Wadden zal in de eerste helft van 2020 ter inzage worden gelegd.	Geen
	Overige opmerkingen	indiener vraagt om de besluitvorming over wind op zee beter af te stemmen op de belangen van de beroepsvisserij.	In het Gemeenschappelijk Visserijbeleid worden de Europese visbestanden en de visserij beschermd in de verschillende maritieme zones. Deze wetgeving is geen beperking voor realisatie van ruimtelijke ontwikkelingen op zee zoals de aanleg van windparken. Bij het aanwijzen van windenergiegebieden in (herzieningen van) het Nationaal Waterplan zijn de gevolgen hiervan voor de visserij in kaart gebracht in de daarvoor opgestelde Plan-MER'en. De visserij heeft hierbij steeds de mogelijkheid gehad voor inbreng. Het kabinet heeft de gevolgen voor de visserij afgewogen tegen het belang van de bijdrage van windenergie op zee aan de verduurzaming van onze nationale energievoorziening. Daarbij heeft het kabinet opwekking van duurzame (wind)energie op zee tot activiteit van nationaal belang benoemd. Integraal onderdeel van windenergie op zee is het aanleggen van het net op zee waarmee de stroom aan land wordt gebracht. Andere activiteiten van nationaal belang zijn scheepvaart, olie- en gaswinning, CO2-opslag zandwinning en defensie. In de ruimtelijke afweging geeft het kabinet prioriteit aan activiteiten van nationaal belang boven andere activiteiten, waarbij het streven is om waar mogelijk rekening te houden met andere belangen, zoals die van de visserij, of om activiteiten te combineren. Dit komt onder andere tot uiting bij de indeling van de kavels voor de windparken en dat het aangewezen windenergiegebied niet volledig wordt benut en er daardoor meer ruimte overblijft voor de visserij. Er komt momenteel veel op de visserij af: het verbod op pulsvisserij, de aanlandplicht en de Brexit. Deze ontwikkelingen kunnen grote gevolgen hebben voor de (rendabiliteit) van de visserij, vooral voor de visserij op platvis. Tegen deze achtergrond ligt de ontwikkeling van windenergie op zee gevoelig. Voor de ontwikkeling van windenergie op de langere termijn (2030) wordt momenteel onder regie van het Overlegorgaan Fysieke Leefomgeving toegewerkt naar een 'Noordzeeakkoord'. Hiermee wordt toegewerkt naar verdere afspraken over de balans tussen natuur, visserij en windenergie op zee.	Geen
	Participatie	Indiener vraagt om betrokkenheid bij het vervolg proces.	Indiener is uitgenodigd voor de werksessies om mee te denken over het project en de route van het kabeltracé. Voor betrokkenheid in het vervolgproces zal contact met de indiener worden opgenomen. In het participatieplan zal indiener meegenomen worden als stakeholder waarmee op relevante momenten afstemming gezocht wordt.	Opnemen in participatieplan

	Informatievoorzienig	Indiener geeft uitgebreide informatie over de invloed van windparken op de ecologie en de visserij op de Noordzee.	De gegeven informatie gaat over de invloed van de windparken. Voor de windparken wordt een aparte procedure doorlopen. De concept NRD van het kavelbesluit zal rond het eerste kwartaal 2020 ter inzage worden gelegd. De voorliggende procedure gaat over het net op zee. Hierin wordt in het MER onder het thema leefomgeving en gebruiksfuncties wel beoordeeld wat de effecten zijn op andere gebruiksfuncties waaronder visserij.	Geen
26	Alternatief	Indiener spreekt een voorkeur uit voor een bundeling met bestaande tracés ten oosten van Rottumeroog.	Zie antwoord op reactie nr. 1. Het door indiener verzochte alternatief over water naar de Eemshaven wordt meegenomen in de concept NRD.	Opnemen in concept NRD
	Beoordelingskader	Indiener vraagt om bij de beoordeling van alternatieven ook nadrukkelijk rekening te houden met toekomstige ontwikkelingen van wind op zee.	In het VANOZ traject is toekomstvastheid één van de onderwerpen waarnaar gekeken is. In het project toetsen we de alternatieven op effecten op milieu, kosten, techniek, omgeving en toekomstvastheid. In het project kijken we hiernaar vanuit de mogelijkheden voor meerdere nieuwe windenergiegebieden boven Groningen, waarvoor je een joint fact finding met o.a. de provincie Groningen zijn gestart. Nieuwe windenergiegebieden kunnen van invloed zijn op de tracékeuze. Het aanwijzen van nieuwe windenergiegebieden kost tijd, dit gebeurt in de Rijksstructuurvisie (met planMER) voor een nieuw Nationaal Waterplan/Programma Noordzee. Het huidige Nationaal Waterplan loopt tot 2021, terwijl de keuze voor het Voorkeursalternatief voor het tracé TNW zomer 2020 gepland is. Daarom is op het bestuurlijk overleg ingestemd met het voorstel dat provincie en ministerie van EZK samen werken aan joint fact finding naar mogelijke extra capaciteit windenergie op zee boven Groningen en dat er afstemming rond de systeemstudie, de RES en het Noordzeeakkoord plaatsvindt. De uitkomsten van de joint fact finding zullen eind 2019 bekend zijn. Dit betekent dat de concept NRD zonder deze resultaten gepubliceerd wordt. In het maken van de juiste afweging inzake de toekomstbestendigheid van het project willen we enerzijds vaart willen houden in het verduurzamen van Nederland, maar we aan de andere kant geen keuzes maken waardoor we in de nabije toekomst spijt krijgen van onze keuzes. Daarom verkennen we de mogelijkheden voor het toekomstbestendig maken van het tracé door met name de Waddenzee en kijken we of de conclusies van VANOZ nog steeds actueel zijn, bij voorbeeld op het gebied van waterstof. Dit doen we met participatie van diverse stakeholders. In de NRD (concept september '19, definitief begin 2020), de afwegingsnotitie (april 2020) en bij het VKA (zomer 2020) zal toelichting gegeven worden voor de keuzes die op dit vlak gemaakt worden.	Opnemen in concept NRD
	Overige opmerkingen	Indiener vraagt om de duingebieden op de eilanden te ontzien en voor bovengrondse technische voorzieningen alleen gebruik te maken van een passende locatie, zoals een bedrijventerrein.	De effecten op duingebieden zijn onderdeel van het milieueffectenonderzoek. Bij de zoektocht naar geschikte locaties voor een transformatorstation streeft TenneT naar een locatie nabij een bestaand hoogspanningstation. In veel gevallen ligt dat station al op en bedrijventerrein. Op de Waddeneilanden zal geen bovengrondse installatie worden aangelegd.	Geen
	Participatie	Indiener is bereid tot verdere participatie.	Voor dit project organiseert TenneT samen met het ministerie van EZK eind juni en begin juli vijf inloopbijeenkomsten voor alle mogelijke aansluitstations. Wij verwelkomen u daar graag om persoonlijk in gesprek te gaan. Naast deze inloopbijeenkomst is van het vanaf eind juni ook mogelijk om digitaal een reactie geven en mee te denken. Dit kan via de website www.netopzee.eu/tennoordenvandewaddeneilanden . Op deze website kunt u zich ook inschrijven voor de nieuwsbrief.	Geen